

موضوع:
کلام استدلالی: ۵۵ (کلام و عقاید: ۱۸۲)

گروه مخاطب:
- تخصصی (طلاب و دانشجویان)

شماره انتشار کتاب (چاپ اول): ۱۷۷۵
مسلسل انتشار (چاپ اول و باز چاپ): ۴۳۴۷

صادق ارزگانی، محمدامین، ۱۳۴۱ -

نتایج کلامی حکمت صدرایی / محمدامین صادق ارزگانی. - قم: مؤسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، ۱۳۸۸.

[۳۵۶] ص. - (مؤسسه بوستان کتاب؛ ۱۷۷۵) (کلام و عقاید: ۱۸۲؛ کلام استدلالی: ۵۵)

ISBN 978-964-09-0479-4 - ۴ تومان: ۶۵۰۰

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.

Muhammad-Amin Sadeqi-Arzegani. The Theological Conclusions of the

Theosophy of Mulla Sadra

ص. ع. به انگلیسی:

کتاب‌نامه: ص. [۳۲۵] - [۳۲۶]، همچنین به صورت زیرنویس.

نمایه.

۱. صدرالدین شیرازی، محمد بن ابراهیم، ۹۷۹ - ۱۰۵۰ ق. - نقد و تفسیر.

۲. حکمت متعالیه.

۳. فلسفه اسلامی.

۴. هستی‌شناسی (فلسفه اسلامی). الفب. دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم. مؤسسه بوستان کتاب. ب. عنوان.

۱۸۹/۱

BBR ۱۱۲۱ / ص ۲۲

۱۳۸۸

نتایج کلامی حکمت صدرایی

محمد امین صادقی ارزگانی

بوستان حکمت
۱۳۸۸

فهرست مطالب

مقدمه	۱۱
فصل اول: کلیات مبانی بحث	
بازشناسی واژه وجود	۱۵
۱. ضرورت فهم واژه وجود	۱۵
۲. مفهوم وجود	۱۷
۳. نحوه آشنایی ذهن با مفهوم وجود	۲۰
۴. حقیقت وجود	۲۳
۵. کاربردهای مختلف واژه وجود	۲۹
بازخوانی اندیشه اصالت وجود	۳۲
۱. پیشینه مسئله	۳۲
۲. مراد صدر المتألهین از اصالت وجود	۳۴
۳. معنای اعتباریت ماهیت	۳۹
۴. اثر و پی آمد بحث اصالت وجود	۴۳
تبیین واژه الهیات	۴۶
۱. گستره و قلمرو الهیات	۴۶
۲. قلمرو مباحث الهیاتی این تحقیق	۴۹

۳. امتیاز حکمت صدرایی در تبیین الهیات کلامی ۵۰

فصل دوم: خداشناسی

براهین اثبات خدا ۵۷

الف: برهان صدیقین ۵۷

۱. تاریخچه برهان صدیقین ۵۸

۲. وجه نام گذاری برهان صدیقین ۵۹

۳. خاستگاه دینی برهان صدیقین ۶۱

۴. تقریرات برهان صدیقین پیش از حکمت متعالیه ۶۲

۱- ۴. تقریر ابن سینا از برهان صدیقین ۶۳

۲- ۴. تقریر شیخ اشراق از برهان صدیقین ۶۵

۵. تقریر صدرالمتألهین از برهان صدیقین ۶۸

۶. نقش اصالت وجود در تقریر برهان صدیقین ۷۱

۷. آیا تقریر صدرایی را می توان حد نهایی برهان صدیقین تلقی کرد؟ ۷۴

ب: برهان حکمت و حدوث ۷۷

توحید ذاتی ۸۰

۱. مراد از توحید ذاتی ۸۰

۲. براهین توحید ذاتی در حکمت صدرایی ۸۱

۱- ۲. برهان صرف الوجود ۸۱

۲- ۲. تحلیل نتیجه برهان صرف الوجود ۸۴

۳- ۲. برهان نفی اشتراک وجوب وجود ۹۱

۳. بساطت ذاتی حق تعالی ۹۵

۱- ۳. مراد از بساطت ذاتی خداوند ۹۶

۲- ۳. بساطت ذاتی خدا در حکمت صدرایی ۹۷

صفات ذاتی حق تعالی.....	۱۰۵
۱. تعریف صفت و تفاوت آن با اسم.....	۱۰۶
۲. معنای عینیت صفات با ذات.....	۱۰۸
۳. تأثیر آموزه عینیت صفات با ذات بر مسئله اصالت وجود.....	۱۱۲
۴. علم الهی.....	۱۱۴
۵. سمیع و بصیر بودن حق تعالی.....	۱۲۰
۶. قدرت الهی.....	۱۲۱
۷. اراده الهی.....	۱۲۲
۸. حی بودن حق تعالی.....	۱۲۴
صفات فعلی حق تعالی.....	۱۲۵
۱. قیومیت واجب تعالی.....	۱۲۶
۲. ربوبیت الهی.....	۱۲۸
۳. توحید افعالی و اختیار انسان.....	۱۲۹

فصل سوم: راهنماشناسی

راهنماشناسی.....	۱۳۹
۱. چیستی نبوت.....	۱۴۰
۲. ضرورت نبوت.....	۱۴۲
۳. فواید نبوت.....	۱۴۴
۴. خاتمیت.....	۱۴۶
۵. وحی شناسی.....	۱۴۹
۱-۵. فرایند نزول وحی.....	۱۴۹
۲-۵. تنزل وحی در کسوت الفاظ.....	۱۵۱
۳-۵. تفاوت سمع نبوی با دیگران در شنیدن کلام الله.....	۱۵۶

۱۵۸.....	۶. امامت و ضرورت آن.....
۱۶۱.....	۷. مهدویت.....
۱۶۳.....	۸. زعامت دینی و سیاسی در عصر غیبت.....
۱۶۴.....	۱-۸. مفهوم‌شناسی زعامت.....
۱۶۶.....	۲-۸. نسبت زعامت دینی و سیاسی.....
۱۷۰.....	۳-۸. برخی ویژگی‌های زعیم متعالی.....
۱۷۳.....	۴-۸. زعامت فقهاتی؛ برترین گزینه در عصر غیبت.....
۱۷۸.....	۵-۸. تحلیل برتری زعامت فقهاتی.....

فصل چهارم: انسان‌شناسی

۱۸۵.....	شناخت نفس.....
۱۸۵.....	۱. اهمیت شناخت نفس.....
۱۸۷.....	۲. نفس در نگاه حکمت صدرایی.....
۱۸۸.....	۱-۲. دشوار بودن تعریف نفس.....
۱۹۱.....	۲-۲. چیستی نفس.....
۱۹۴.....	۳-۲. مسئله وحدت نفس با قوای آن.....
۱۹۴.....	الف. مفهوم‌شناسی مسئله.....
۱۹۶.....	ب. نقش اصالت و تشکیک وجود در مسئله.....
۲۰۰.....	ج. دلایل مسئله.....
۲۰۲.....	پیدایش نفس و نحوه ارتباط آن با بدن.....
۲۰۳.....	۱. تبیین فرایند پیدایش نفس.....
۲۰۶.....	۲. مبانی حکمت صدرایی در تحلیل پیدایش نفس.....
۲۰۶.....	۱-۲. مفهوم‌شناسی حرکت جوهری.....
۲۰۹.....	۲-۲. ارتباط حرکت جوهری و اصالت وجود.....

۲۱۰.....	۲-۲. تأثیر فرایند وجود نفس بر اثبات حرکت جوهری
۲۱۱.....	۲-۴. تحلیل تجرد نفس
۲۱۶.....	۳. ارتباط نفس و بدن

فصل پنجم: انجام شناسی

۲۲۷.....	تحلیل پدیده مرگ
۲۲۷.....	۱. چیستی مرگ
۲۲۹.....	۲. سبب ناخوش آیند بودن مرگ
۲۳۰.....	۳. وجودی بودن مرگ
۲۳۲.....	۴. علت و سبب مرگ
۲۳۷.....	۵. اقسام مرگ
۲۴۱.....	تحلیل عالم برزخ
۲۴۱.....	۱. چیستی برزخ
۲۴۴.....	۲. نحوه وجود برزخ و حیات برزخی انسان
۲۵۲.....	۳. تکامل برزخی
۲۶۳.....	تحلیل معاد و جاودانگی
۲۶۴.....	۱. مفهوم فلسفی معاد و جاودانگی
۲۶۷.....	۲. مبانی فلسفی معاد و جاودانگی
۲۶۸.....	۱-۲. اصالت وجود
۲۶۹.....	۲-۲. عینیت تشخص و وجود
۲۷۰.....	۲-۳. تشکیک وجود
۲۷۴.....	۲-۴. حرکت جوهری
۲۷۷.....	۲-۵. هویت و شئیت شیء
۲۷۸.....	۲-۶. چگونگی وحدت شخصی نفس

۲۸۰	۲-۷. هویت و تشخیص انسان
۲۸۲	۲-۸. تجرد قوه خیال
۲۸۳	۲-۹. قیام صدورری ادراکات نفس به آن
۲۸۵	۲-۱۰. چگونگی خلاقیت نفس بعد از مفارقت از طبیعت
۲۸۹	۲-۱۱. حضور انسان در عوالم هستی
۲۹۱	جمع بندی و نتیجه مبانی یاد شده
۲۹۲	۳. جاودانگی جسمی و روحی
۲۹۸	۴. نگاه تحلیلی به کلمات صدرای حکیم زنوزی در مسئله معاد
۳۱۱	سیما و سرانجام رستاخیز
۳۱۱	۱. نفخ صور
۳۱۳	۲. پیچیده شدن طومار جهان
۳۱۴	۳. کارنامه اعمال
۳۱۵	۴. سنجش اعمال
۳۱۶	۵. صراط
۳۱۸	۶. بهشت و جهنم
۳۲۵	کتاب نامه
۳۳۷	نمایه
۳۳۹	آیات
۳۴۱	روایات
۳۴۲	اعلام
۳۴۴	موضوعی

الهیات کلامی از مسائل بنیادین مباحث عقلی و وحیانی است، بدین لحاظ در حوزه‌های مختلف علوم اسلامی، نظیر کلام، فلسفه و عرفان نظری مورد توجه خاص قرار گرفته، بلکه موضوع اصلی آن علوم را تشکیل می‌دهد. بی‌تردید مسائل الهیاتی در حوزه اندیشه عقلی و فلسفی جهان اسلام سیر تکاملی نسبتاً ملموس و آشکاری داشته و به نظر می‌رسد حکمت متعالیه که کامل‌ترین و آخرین اندیشه فلسفی در حوزه علوم عقلی اسلامی به شمار می‌آید، در شکوفا کردن الهیات سهم بیشتری دارد، زیرا نوآوری‌های متعدد و گوناگون فلسفه صدرایی درباره هستی‌شناسی به ویژه طرح اندیشه «اصالت وجود» که زیر بنای حکمت متعالیه می‌باشد، به همه مسائل فلسفی، از جمله «الهیات بالمعنی الاخص» صورت‌بندی جدیدی داده است و به همین دلیل، بنیان‌گذار حکمت متعالیه (صدرالمؤمنین) با قاطعیت مدعی است،^۱ که با شناخت درست وجود (پی‌بردن به اصالت وجود و اعتباری بودن ماهیت) همه معارف الهی، به ویژه «الهیات بالمعنی الاخص» که مضمون و موضوع مشترک با معارف وحیانی دارد، تفسیر و تبیین درخور شایسته‌ای خواهد یافت. از این رو، این پژوهش درصدد بازگو کردن پاسخ بدین پرسش است، که نتایج کلامی فلسفه صدرایی چیست و آموزه‌های وحیانی براساس مبانی این فلسفه، چگونه طرح و تبیین گردیده است؟

اکنون به صورت اشاره می‌گوییم که حکمت صدرایی از بسیاری مسائل الهیاتی، به‌خصوص مباحث توحیدی، نظیر شناخت حق تعالی، براهین اثبات وجود خدا و امثال آن براساس «اصالت وجود» تقریر بهتر و دقیق‌تری ارائه داده است، چه این که

۱. در این باره در ادامه به تفصیل و مستند بحث می‌شود.

طبق همان مبنا (اصالت وجود) از فرایند وجودی انسان در ساحت‌های مختلف و سرانجام او، تبیین عقلانی سازگارتر با آموزه‌های وحیانی ارائه نموده است. از این رو، به نظر می‌رسد سایر علوم اسلامی، نظیر فلسفه‌ی مشاء و اشراق، عرفان و کلام از این حیث با آموزه‌های حکمت صدرایی قابل مقایسه نخواهد بود، به همین جهت، یکی از حکمای بزرگ معاصر در این باره گفته است:

چنان که عامل مؤثر در پیدایش تفکر فلسفی و عقلی ذخایر علمی بوده که از پیشوایان شیعه به یادگار مانده، عامل مؤثر در بقای این طرز تفکر نیز همان ذخایر علمی است ... و برای روشن شدن این مطلب کافی است که ذخایر علمی اهل بیت (علیهم‌السلام) را با کتب فلسفی ... بسنجیم، زیرا عیاناً خواهیم دید که روز به روز فلسفه به ذخایر علمی نام‌برده نزدیک‌تر می‌شد، تا در قرن یازده هجری^۱ تقریباً به هم‌دیگر منطبق گشته و فاصله‌ای جز اختلاف تعبیر در میان نمانده است.^۲

به همین دلیل، در این تحقیق سعی شده که نتایج و ثمرات حکمت صدرایی در حوزه‌ی الهیات کلامی و اعتقادات در محورهای خداشناسی، راهنماشناسی، انسان‌شناسی و فرجام‌شناسی در پنج فصل طرح و تبیین شود. از آن‌جا که شناخت مبانی کلی فلسفه صدرایی نقش کلیدی در شناخت نتایج و ثمرات کلامی فلسفه صدرایی دارد، از این رو، بخش آغازین پژوهش به تبیین چند مبناي کلی فلسفه صدرایی اختصاص داده شده است. در پایان از آقای محمد یحیی صادقی که در تنظیم یادداشت‌ها و تایپ این نوشتار زحمت فراوان کشیده، و نیز جناب ابوالفضل طریقه‌دار که ویرایش این اثر را به عهده داشته و همه دانشوران و عوامل فنی «مؤسسه بوستان کتاب» و نیز مسئولان فرهیخته آن که در آماده‌سازی این اثر ایفای نقش کردند، کمال سپاس و قدردانی دارم.

محمد امین صادقی آرژگانی

قم مقدسه - ۱۳۸۷/۷/۲۰

مطابق با ۱۱ شوال ۱۴۲۹

۱. عصر ظهور حکمت متعالیه و بنیان‌گذاری آن به وسیله صدرالمتألهین.

۲. علامه طباطبائی، شیعه در اسلام، ص ۶۰.